

KARACAOĞLAN VE TÜRK GİYİMİNDE DÜĞMELER

Sabiha Tansuğ

"Düğme" ve "ilik" , giyim tarihinde keşif sayılır. "Düğme" li, "ilik"li giyim türü modern giyimın esası kabul edilir.

İşte Anadolu Türkmen'lerinin ve Yörüklerinin... dolayısıyla Osmanlı sarayının gelenekel giyimleri "düğme"li, "ilik"li türdendir. Ve bu geleneksel Türk giyiminde "düğme", fonksiyonel rolü yanında, süs olarak da kullanılmıştır.

İşte, Karacaoğlan'ın dörtlüklerindeki her bir satır, bizler için belge oluyor, giyim tarihine (köyden saraya) ışık tutuyor. Çünkü Karacaoğlan (devrinin kızını, yeni gelinini, evli kadını) büyük bir sevgi ve saygıyla anlatırken, onların giysilerini ... göğüslerindeki takılarını , (düğmelerini)... saç bağlarını ... süsleme şekillerini de anlatmıştır. İçinde yaşadığı doğayı, doğadaki çiçekleri... hattâ karşılaştığı olayları bile (ressam gibi) çizmiştir, renklendirmiştir şiirlerinde.

O, kadının kızın göğsündeki "düğmeleri bazen açmıştır, bazen açamamıştır. Bazen de, "düğme"lerin çokluğundan yakınmıştır. Ama hep, "düğmeleri dile getirerek (kızın ya da gelinin) şiirsel resmini açık seçik çizmiştir.

Şimdi biz de Karacaoğlan'ın izini sürüp, Anadolu giyiminde "düğme" lerin serüvenini anlatmaya çalışacağız.

"Düğme"yi (fonksiyonel ana görevi dışında) Anadolu'da nazarlık olarak... uğur olarak... süs olarak da kullanırlar. Bu nedenle de "düğme" ile süslü pek çok giyim, takı, ev eşyası, hattâ hayvan takımı vardır.

"Düğme", bâzı inançları da dile getirir. Böylece "düğme"nin ardında bir geçmiş, bir köklü gelenek yatar.

Beyaz renk "taş düğmeler, giysi üzerine nazarlık olarak, süs olarak dikilir... "Düğmeli saç bağları vardır...

Damat veya çocuk yelekleri... başlıkları hep "düğme" ile donatılırdı. Ve bu geleneğe, Anadolu dışında (örneğin Balkanlar'da İngiltere'de, Afrika'da, daha başka yerlerde de) rastlıyoruz.

İşte "düğme" ve "ilik", bazı giyim tarihçilerine göre büyük bir keşif sayılıyor. İnsanlık tarihinde çığır açmıştır deniliyor. Hattâ (düğmeli, "ilikli, "kup"lu giyimi keşfedenlerin Asya'da, Hazer denizi çevrelerinde yerleşmiş insanlar olduğu ileri sürülüyor. Bu buluş sayesinde insanlar, daha rahat hareket etme (savaşma, ata binme, yürüme, çalışma) olanağı kazanmışlar.

Nisbeten küçük topluluklar (göçebeler) bu pratik giyim sayesinde koca Çin topluluğuna karşı giriştikleri savaşlarda üstünlük kazanabilmişler... Zamanla, az sayıdaki akıncılarla baş edemediğini gören Çin, (durumu değerlendirip) eski tarz (sarma, bağcıklı) giyimini bırakmış; askerlerine "ilik'li, "düğmeli, "pantolonlu, "kup'lu giyimi kabul etmiş.

Ve... bugünkü (modern dediğimiz) giyimin esası, temeli bu buluşa dayanıyormuş.

Giyim tarihini araştıran (Dünya çapı otorite sayılan) üç Japon bilginiyle (Prof. Tsutom Ema, Prof. Namio Egami, Prof. Akira Hane-da ile) 1970 yılında Kyoto'da tanışmıştım.

Giyim tarihçisi Prof. Ema İnsanların ilk çağların ilk çağlardan beri giyim eylemlerini büyük bir kitapda toplamıştı. Profesörle Kyoto'daki evinde çalışma şansını elde ettim, (Bursa'da etütler yapmış Türkçe bilen Budist rahip Juten Oda yardımıyla).

Dünyanın bir çok ülkesinden (Japonya'ya gelen) giyim uzmanları Prof. ile çalışma yapıyorlarmış.

Ema, dev bir kitapta topladığı belgeleri göstererek fikirlerini destekliyordu. Ve... özetle, bana şöyle dedi:

(Düğme'nin, ilik'in ve kuplu giyimin-başka deyimle şalvar cepke-nin-keşfedildiği bölge Anadolu'ya çok yakındır. Hazer Denizi civarındadır. Onun için Anadolu halkı arasında düğmeli giyimin ve

şamanistik takıların izlerini bulabilirsiniz. Bu da giyim tarihi açısından **çok** ilginç olabilir.

(1930'larda, kendi kitabım için, Türkiye'deki halk giyimini belgelemek istedim ve bir fotoğraf elde ettim. Bu resim, yarı dikişli bir giysiyi gösteriyordu. Ama-düğmesi iliği-yoktu. Ülkenize döndüğünüzde, bir de siz araştırın. Belki benim bulamadıklarımı siz bulursunuz.)

Oysa, Anadolu giyimini köyden saraya kadar götüren (erkeğin de kadının da kullandığı model) "düğmeli, "ilikli, "küplüdür.

İşte şimdi (Anadolu giyimine tanıklık eden) Karacaoğlan'ın dörtlüklerindeki "düğme'lerin şiirsel sesine kulak verelim.

"Ak göğsün de görünmüyor düğmeden
"Kara zülfün ak gerdana eğmeden
"Gonca güle hoyrat eli değmeden
"Topla yanağında soldur da yürü".

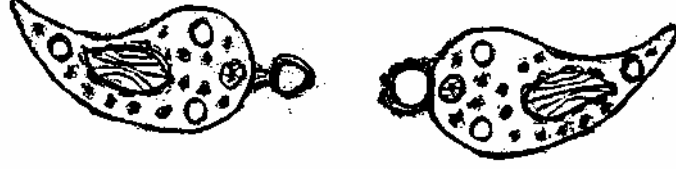
—————
"Karacaoğlan eğmelerin
"Gönül sevmez değmelerin
"İliklenmiş düğmelerin
"Çözer Elif Elif diye."

—————
"Karacaoğlan der ki hoşça salınsın
"Dursun yol üstünde bacı alınsın
"Çözöver düğmeleri göğsün görünsün
"Nokta nokta benli düşün sevdiğim."

—————
"Karacaoğlan der ki konup göçmedim
"Ak göğsünün düğmelerin açmadım
"Fırsat elde iken alıp kaçmadım
"Öldürmeli beni dövmeli değil."

—————
"Sevmem güzelin ednâsın
"Gayrıya gönül vermesin
"Ne çözebildim düğmesin
"Ne ak göğsün açabildim ."

"Ak göğsünde düğmelerin çitinsin
"Güzeller içinde ahdi bütünsün "Bilmem
nâ-mahremsin bilmem hâtûnsun "Pusuyu
yüzünden kaldır da yürü."

(Üzeri mercanlı, altın kaplama ilik ve düğme örneği; tahminen 400-500 yıllık Sabiha Tansuğ koleksiyonu)

Böylece, Anadolu gezilerim sırası da bizzat gördüğüm bu "düğme" bolluğunu Prof. Ema'ya yazdım. Ve şu yanıtı aldım.

...(Düğme'ile "ilik",ı giyim tarihinde öyle önemli bir buluştur ki bunlara Anadolu'da rastlanması onlara şuurlaltı duyulan şükran hissini bir tür dışa vuruşu sayılabilir.
(Demek fonksiyonel rolü dışında, süs aracı gibi de kullanıldı "düğme".

("Düğme"ye kutsal inançlar ve sanatsal değerler vererek, onu özel yaşamlarına da kattılar Anadolu insanları...)

Çalde "Düğme" deyip geçmeyelim.

Anadolu'da çok değişik türde "düğme"ler görülür. Bazen altın'dan, gümüş'den yapılanlarının üzerleri kıymetli taşlarla bile bezeliktir. Bu tür "düğme"ler (takı gibi) giysiye ağırlık, zenginlik katar...

Altın'dan gümüş'den yapılanları... veya sırmalı, ipek örgülü olanları... kadın veya erkek giysilerinin göğsünü kaplar...

Ayrıca beyaz, mavi, yeşil renk taş "düğmeler süs olarak dikilmiştir giysilere...

Gelin kızın üçeteği, önlüğü, bel kemeri, bel bağı, kuşağı yüzlerce "düğme" dikilerek donatılmıştır...

Damat yelekleri ve başlıklarında (bazen sünnet çocuğunun yeleğinde, takkesinde "düğmeler izliyoruz..., İşte bu "düğme"ler, geçmiş bir geleneği sürdüren inancı dile getirmektedir.

Tokatlı bir Türkmen nenesi, bana şöyle demişti:

"Benim anamın, nenemin giysileri silmece "düğme" ile süslüydü. Şimdi, o giysiler yok artık ..."

Marmara yöresinin bir Türkmen dedesi de şöyle konuşmuşdu:

"Bizim eski giyimlerimiz, baştan ayağa, "düğmelerle süslüydü. Şimdi "düğme" nin yerini pullar aldı. Pullu giyimler, aslında yenidir..."

İşte, Türkmen giyimlerinden (bir zamanlar) hiç eksik olmamış "düğme" acaba tarihsel bir olayı mı dile getiriyor?

Ayrıca, "düğme" lerle süslü çadır tepesi... gelin minderi .....azık torbası... gelin elliği... at takımı.... kapı süsü... gibi parçalara da rastlıyoruz.

"Düğme"li kahve cezvesine bile vardır...

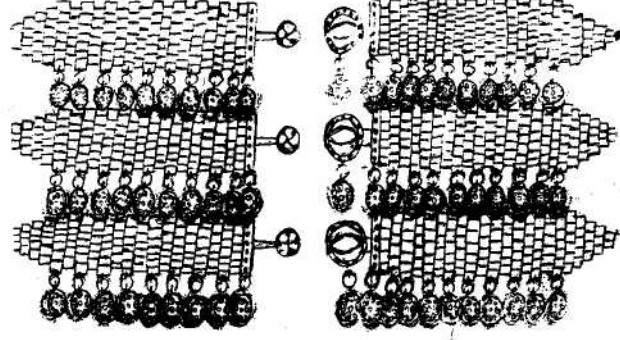
"Düğme" ile süslü bu tür eşyalar (bizim için) "düğme kültürü" nün belgeleridir.

İşte, bir "düğme" nin peşine düştüğümüzde çok zengin bir olay çıkıyor karşımıza.

"Düğme" ile süslü parçaları tespit edip saklamak, giyim ve halk sanatı tarihine hizmet olacak

Karacaoğlan'ın dörtlüklerindeki düğme"ler, bizi nereden aldı ve nerelere kadar götürdü.

Ak göğsün de görünmüyor düğmeden
Kara zülfün ak gerdana eğmeden
Gonca güle hoyrat eli değmeden
Topla yanağında soldur da yürü

(Gümüştan "düğme", "ilik" tahminen 200 yıllık - Sabiha Tansuğ koleksiyonu.)